

Fig. 1. Nyborg by med omgivelser set fra øst o. 1750. Maleri ved Rach og Eegberg, I NM. – *Nyborg city and environs seen from the east, c. 1750.*

KIRKERNE I NYBORG

INDLEDNING

*Byens topografi og opståen.*¹ Området er præget af Storebæltsgletsjerens vestlige flanke. Byen er anlagt i bunden af Nyborg Fjord, hvor der dengang var en række småholme, og hvor Ladegårdsåen har sit udløb. Den ligger på lavt, svagt skrånende terræn, omgivet af morænebakker mod nord og mod vest, og mod øst af marint forland, bl.a. den nu drænedes Svanedam. Det marine forland fortsætter i strandvoldssystemer ud på halvøen Østerø, der er opstået omkring to småøer af istidsjord, en ved Slipshavn

Skov og en ved Knudshoved Pynt, der ligesom Knudshoved Odde er dannet af havet, idet høje strandvolde af ral og sand er kastet op på stranden, og her bagved er der i tidens løb dannet nyt land. Syd for byen er der tunneldale, dannet ved smeltvandets erosion i undergrunden. Der har helt fra oldtiden været et vigtigt overfartssted over Storebælt, og i oplandet viser adskillige arkæologiske fund, at her har været drevet handel og håndværk i temmelig stort omfang (jf. Hjulby Kirke, s.d.).²

Stednavnet Nyborg, tidligst anført »Nyburg« (jf. ndf.), er sammensat af to led, hvoraf sidste led 'borg' bare betyder borg og henviser til byens borg af samme navn. Navnets første led har ført til diskussioner om, hvorvidt der blot er tale om en ny borg til adskillelse af et ældre voldanlæg på samme sted, eller der eventuelt er tale om lokaliteten Gammelborg øst for Vindinge.³ I den ældre litteratur om Nyborg har man beskæftiget sig en hel del med dette spørgsmål.⁴ Ved nye arkæologiske undersøgelser på Gammelborg er der ved C¹⁴-prøver påvist, at anlægget efter alt at

dømme stammer fra ældre germansk jernalder (5. eller tidligt i 6. årh. e.Kr.) med en tilgroning af voldgraven de følgende 100–200 år.⁵ Ligeledes har lokaliteten Avernakke syd for Nyborg været nævnt som mulig forgænger for Nyborg Slot.⁶

Navnet Nyborg optræder første gang i et dokument, dateret 25. febr. 1193 i Nyborg, hvor Knud VI stadfæstede Odense Skt. Knuds Klosters privilegier.⁷ Lignende breve kendes fra 1180 og 1183,⁸ hvor de til gengæld er underskrevet i Hjulby, hvor kongen havde en gård (jf. Hjulby

Fig. 2. Nyborg set fra syd med slottet til venstre og kirken til højre. Tegning i *Cornelius Hamsfört den yngres bispekrønike*, udført mellem 1581 og 1587. I KB. – *Drawing of Nyborg seen from the south with the castle on the left and the church on the right.*

Fig. 3. Tegning af Nyborg by med Nyborg Vor Frue Kirke. Miniature i kanten af kort over Fyn tegnet af den hollandske korttegner J. Elandt 1659. I KB. – *Drawing of Nyborg city with Nyborg Church of Our Lady.*

Kirke, s.d.). Det er blevet formodet, at Nyborg som kongelig borg må være grundlagt i den inderste del af Nyborg Fjord mellem 1183 og 1193, om end næppe nogen af de nu stående bygninger er fra denne tid.

Nyborg nævnes i de fleste historiske værker som et af Valdemar den Stores befæstningsværker, der – sammen med tårnet på Sprogø og Tårnborgh ved Korsør – skulle sikre Storebælt samt være et værn mod venderne, som Valdemar var i krig med, og hertug Knud Prislavsens får oftest æren for – vel på kongens vegne – at have grundlagt borgen og byen.⁹ Der henvises i alle disse værker til historikeren Arild Huitfeldt og i flere af dem også til Saxo, som i beretningen om hjemkomsten fra et af vendertogterne skriver: »... På vejen hjem afmønstrede han den medfølgende jyske flåde ved Femø. En del af dem var temmelig uforsigtige, og på vej langs sydkysten af Fyn stødte de ind i nogle sørøvere ud for den by, som Knud Prislavsens har anlagt«. ¹⁰ Arild Huitfeldt beretter, at: »Aar 1175 begynte Nyborg at byggis/ aff Canuto Prebeslai Søn/ Hertug udi Lolland ...«. ¹¹ Det er ikke lykkedes for udgiverne af senere kildeværker, der har gennemgået hans

værk, at finde den eller de kilder, han bygger denne oplysning på.¹²

Af gennemgangen af ovennævnte litteratur synes det, som om mange af forfatterne har knyttet Saxos oplysning om den by, som Knud Prislavsens har anlagt, til Huitfeldts oplysning om Nyborgs påbegyndelse, selvom der ifølge dennes beskrivelse næppe kan være tale om en by, der ligger så langt mod nord som Nyborg.

Om end det naturligvis ikke kan afvises, at Huitfeldt har haft adgang til en nu bortkommet kilde, og at Knud Prislavsens således kan være Nyborgs grundlægger, må man forholde sig kritisk til disse oplysninger, da det kildemæssige belæg mangler.¹³

Hverken Nyborg eller Hjulby nævnes som kongelev (krongods) i Kong Valdemars Jordebog. I et brev, »givet på vort hof ... 1284« gav Erik Klipping Erik Plovpenningens datter Jutta en del gods som vederlag for hendes fædrenes gods i byen Nyborg med borgen sammesteds og i byen Hjulby med alle de nævnte byers tilliggender og møllerne sammesteds.¹⁴

Sprogø, øen midt i Storebælt, hørte i perioder til Korsør og i andre perioder til Nyborg.¹⁵

Fig. 4. Kort over slagmarken ved Nyborg 1659. Koloreret tegning v. WB (sandsynligvis Wilhelm Brochman). 1662. I KB. – Map of the battlefield at Nyborg, 1659.

Fig. 5. Nyborg by og fæstning. Slaget ved Nyborg 1659. »Nieburgher Gheghendt neben Die treffen Da selbst gehalten Den 14 9bris 1659«. Uden for fæstningen ses kirkegården med kapel. Koloreret håndtegning med delvis eleveret plan. O. 1660. I KB. – *Nyborg city and fortress. The Battle of Nyborg, 1659. Outside the fortress, the churchyard and chapel.*

BYEN I MIDDELALDEREN

Den middelalderlige by var øst-vest orienteret med lige øst-vest gående hovedgader, oprindelig Nørregade, Mellemgade og Søndergade (nu Kongegade),¹⁶ og forbundet af nord-syd gående tværgader. Byens torv lå nordvest for kirken.¹⁷ Det nuværende Gammeltorv ligger vest for kirken (jf. s. 835).

Den ældste kendte omtale af byen er Erik Menveds bekræftelse 1292 af dens privilegier,¹⁸ men der har eksisteret tidligere privilegiebreve, idet Erik Menveds dokument stadfæstede de af kong Valdemar givne friheder. Den ældste stadsret skal være givet af Erik Klipping 1271 eller -72.¹⁹ 11. april 1299 gav Erik Menved et nyt beskyttelsesbrev.²⁰ Samme dag gav han borgerne et andet brev, der bl.a. gjorde onsdag til byens

torvedag og henlagde Vindinge Herredsting til Nyborg.²¹ 1313 og 1320 stadfæstede de gamle privilegier.²² 1410 fik Nyborg samme privilegier som Odense,²³ og disse blev bekræftet 1415 og 1416.²⁴ Da privilegierne på ny stadfæstede 1446, indeholdt de nærmere bestemmelser om grænser for overdrev og kålhaver, byskatterne blev fastsat, og Nørre Dam og Øster Dam omtales.²⁵

Ved stadfæstelsen 1447 blev smede, skomagere, skræddere og andre håndværkere påbudt at flytte ind i købstæderne,²⁶ 26. sept. 1449 stadfæstede Christian I de tidligere privilegier, i særdeleshed det brev, der var givet af dronning Dorothea på skattefrihed i 40 år efter en stor bybrand (jf. ndf).²⁷ 1457, 1484 og 1514 udstedtes nye privilegiebreve.²⁸

Hvornår byen er anlagt, er vanskeligt at afgøre, men den antages at høre til de nye bygrundlæg-

Fig. 6. Prospekt af Nyborg 1659. Udsnit af kobberstik efter tegning af Erik Dahlbergh i Samuel Pufendorf, *De rebus a Carolo Gustavo, Sueciae rege, gestis commentariorum libri septem*, Nürnberg 1696. I KB. – View of Nyborg, 1659.

gelsler, der fandt sted i 1200-tallet.²⁹ Arkæologiske undersøgelser i den nuværende by har påvist kulturlag tilbage til 1300-tallet og muligvis også til 1200-tallet.³⁰ Byen har i alt fald fra 1400-tallet været befæstet, idet bygrav og planker da omtales,³¹ og en voldgrav er tillige registreret ved arkæologiske undersøgelser.³²

For at få drikkevand til byen samt vand til befæstningens grave, blev der i 1300- eller 1400-tallet foretaget et større reguleringsarbejde ved Hjulby Sø og ved Kullerup med det formål at hindre vandet i at løbe ud i Vindinge Å og videre til Holckenhavn Fjord for i stedet at løbe i Ladegårdsåen.³³

Traditionen vil vide, at den ældste by, der blev grundlagt i ly af borgen, lå inde på fastlandet, idet der her er kendskab til en kirke, *Gammelkirken*, (s.d.). Der haves ingen samtidige skriftlige kilder om denne by.

Den ældste omtale af byen kendes fra Pontoppidan, der fortæller, at: »... hvor Byen først, førend Reformationen har været anlagt« og lidt senere »men ved Grevens Feide ... er Kirken med en stor Deel af Byen ødelagt«. ³⁴ Hans nærmere beskrivelser af omstændighederne ved Grevens Fejde er lidt uklare, idet han – efter beskrivelsen af indtagelsen af byen – skriver: »lod han [fjenden] den udplyndre og stikke i Brand, hvorved Kirken, som der stod, undergik, og en stor Deel af den øvrige Stad tillige tog Skade«. ³⁵ Pontoppidans beskrivelser byggede i det store og hele på indberetningerne til generalmajor og hofbygmester Laurits de Thurah 1755. I Nyborgpræsten Peter Schonnings indberetning til de Thurah nævnes den ældre by ikke, men at 'uden for byen

i Helgetofte har stået en kirke, som blev ødelagt i reformationstiden, den blev kaldet Gammelkirken'. ³⁶

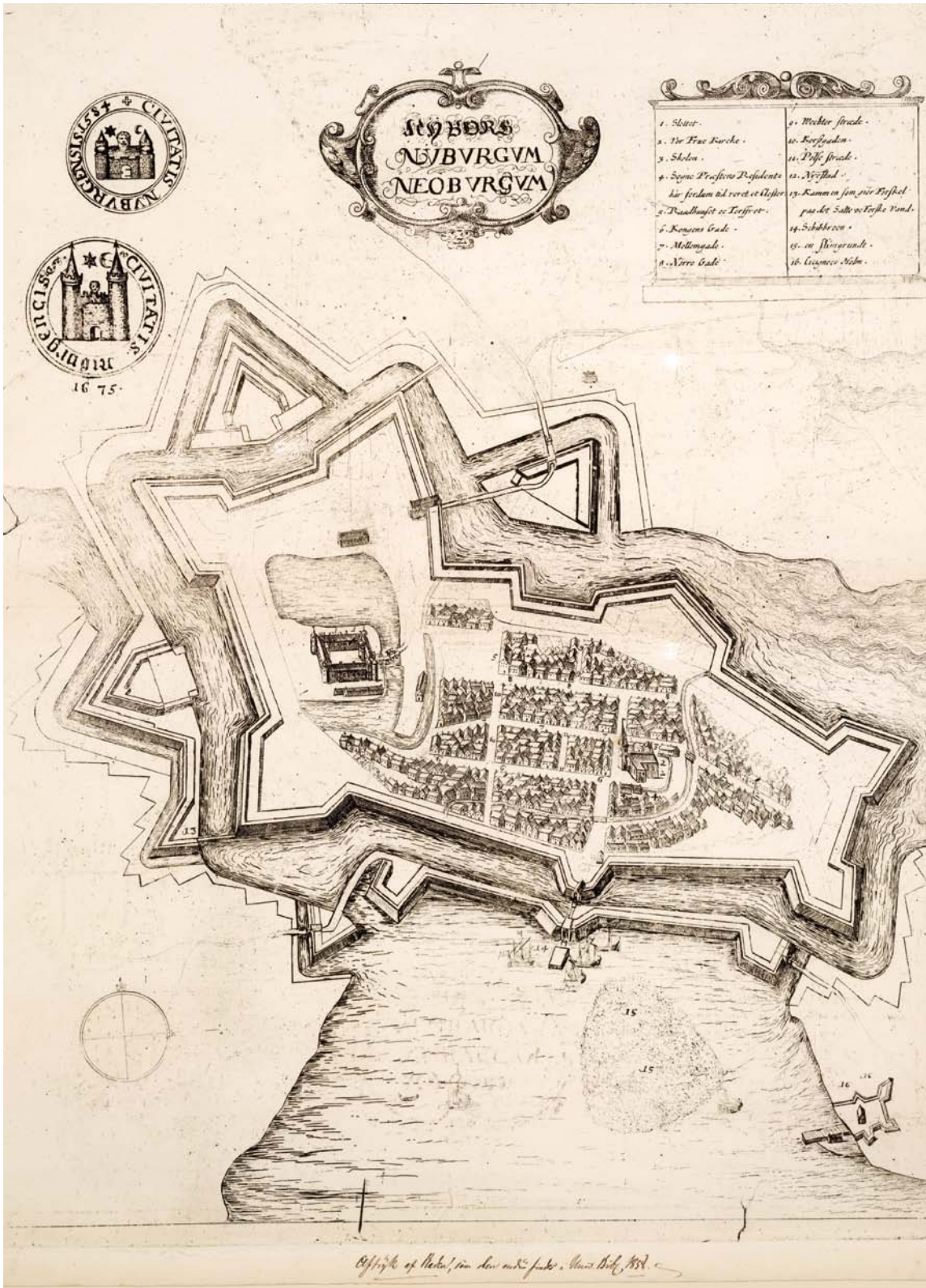
Pontoppidan omtaler endvidere bybrande, bl.a. den ovenfor nævnte i 1400-tallet (jf. s. 821),²⁷ og det fremgår tydeligt af beskrivelsen, at han forudsætter, at det drejer sig om den ældre bydel.³⁵ Han antog, at byen da var større end senere, hvor den var blevet begrænset af voldanlægget, og at 'det meste og anseligste' af byen havde stået: »Norden for Slottet, hvor nu Volde, Grave og Fæstnings-Verker ere anlagde, og strekker sig langs hen imod den Nordre Dam, eller den nu brugelige Odense Lande-Vey«. ³⁷

Pontoppidan anførte: »Det er beviisligt nok af adskillige gamle Breve, at Stadens første og ældste Kirke har staaet langt uden for Fæstnings-Verkerne i Helletofte, og at dens Præster og Værgere der har boet«. Han antog, at det først var under Erik Klippings efterfølger, at »Staden paa den Nordre Side først har tiltaget i Bygning ...«. ³⁷

Der er stor sandsynlighed for, at nogen har fejllæst et dokument fra 1505, i hvilket kong Hans mageskiftede nogle jorder: »... forskrevne gamle Kirkes Jord, som kaldes Helletofte« med sognepræsten og kirkeværgerne »til Gamle Kirke, uden Nyborg Bye liggende« (s.d.).³⁸ Det var således jorderne og ikke kirken, der lå i Helletofte.

Man har på denne baggrund villet placere denne ældre by nord for Nyborg Slot i området, hvor Nyborg Sygehus senere er bygget.³⁹ Der er imid-

Fig. 7. Prospekt af Nyborg. Kobberstik fra Peder Hansen Resens *Atlas Danicus*, København o. 1677. I KB. – View of Nyborg, c. 1677.

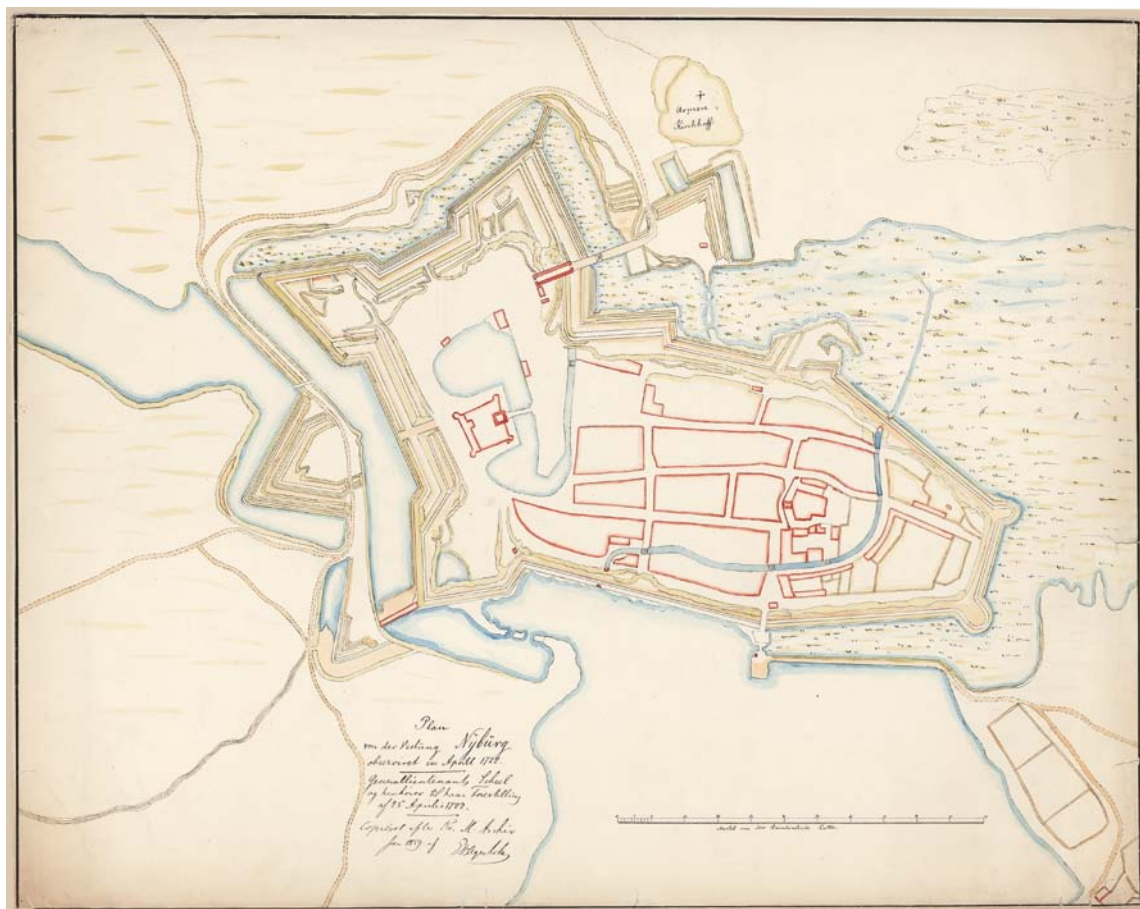

Fig. 8. Kort over Nyborg Fæstning med bl.a. angivelse af »Armen Kirshof«. Af H. H. Scheel, 1722. Efter håndtegnet kopi 1859. I NM. – *Map of Nyborg fortress showing among other things the “churchyard of the poor”, 1722.*

lertid ikke registreret arkæologiske spor af en bebyggelse endsigte by eller kirke på dette sted.⁴⁰

Der kendes ingen samtidige efterretninger om denne ældre bys ødelæggelse under Grevens Fejde.

I præsteindberetningerne til Ole Worm nævnes kun, at der har været en ældre kirke (Gammelkirken, s.d.), men ikke noget om dens ødelæggelse.⁴¹ *Resen* henviser i beskrivelserne af flere fynske byer til »Mindeværdige begivenheder i Nyborg« i årene 1534 og 1535, men der er ikke anført noget under Nyborg.⁴² Jf. ovenfor er Pontoppidan så vidt vides den første, der beskriver, at den ældre by blev lagt i aske.³⁵ Paludan Müllers gennemgang af hændelserne i Nyborg ved Grevens Fejde omtaler ikke den ældre bydel.⁴³ Den nyere litteratur har taget som givet, at bydelen med kirke nedbrændte ved Grevens Fejde.⁴⁴

Af beskrivelsen i ovennævnte mageskiftebrev 1505 fremgår, at der da næppe kan være en eksisterende by, som kirken lå i.

Den by, der voksede op i ly af borgen, og hvor en kirke, Gammelkirken, blev anlagt, kan have strakt sig over et større område, som blev reduceret, f.eks. da byen blev befæstet. Kirken har opretholdt sin status som moderkirke, efter at den højmiddelalderlige by havde fået sin kirke, og endda efter at dennes efterfølger *Vor Frue Kirke* (jf. s. 835 ff.) blev opført i sidste fjerdedel af 1300-tallet, idet sidstnævnte i kilderne også jævnlig omtales som kapel (jf. s. ndf.).

Dette er et fænomen, som vi kender en del andre eksempler på, f.eks. fra Horsens, hvor den ældste kirke, sognekirken *Vor Frue*, lå uden for den senere by. O. 1225–50 opførtes en stor kirke,

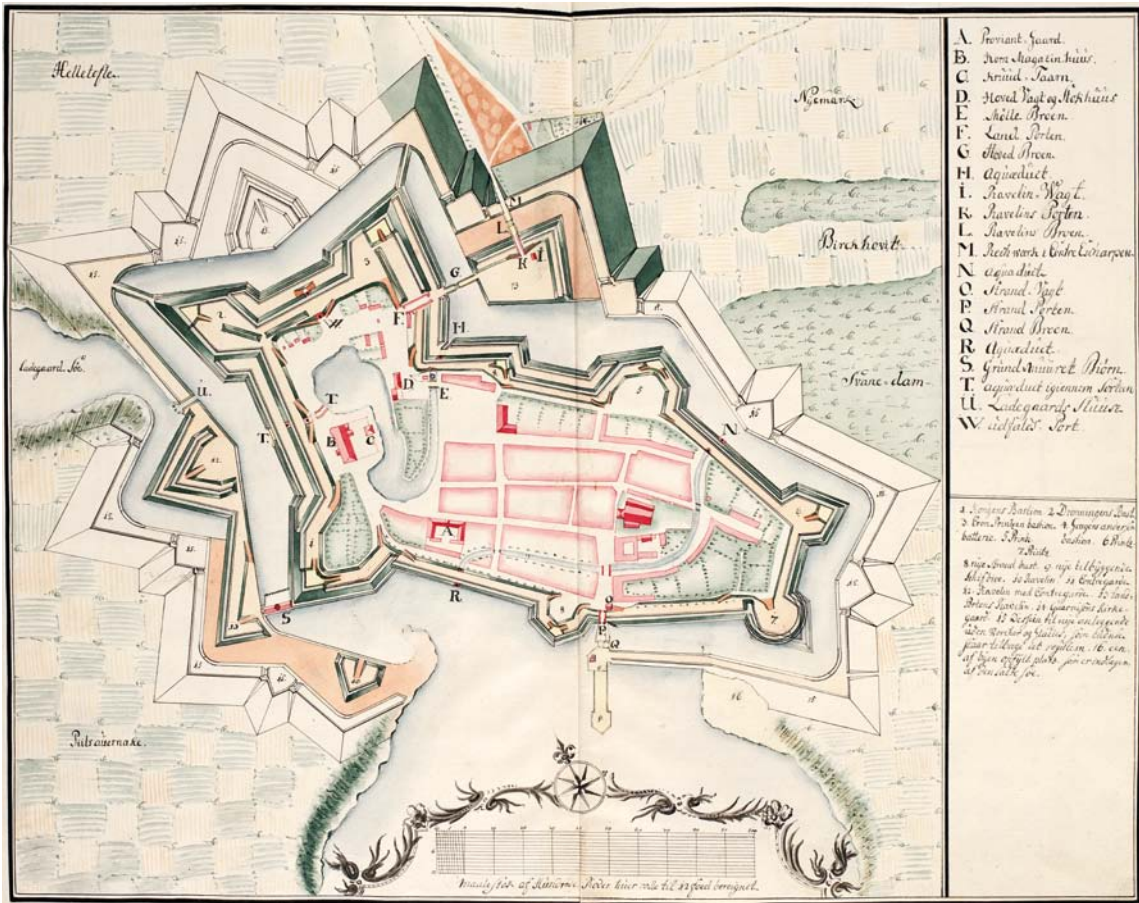

Fig. 9. Kort over Nyborg by og fæstning 1754. Håndkoloreret kort ved S. C. Gedde. I NM. – Map of Nyborg city and fortress, 1754.

Skt. Ibs, midt i højmiddelalderbyen, men den omtales blot som kapel. Som andre eksempler kan f.eks. Kalundborg nævnes.⁴⁵

Nyborg Slot, kongens tilstedeværelse og de mange vigtige møder, herunder Rigsforsamlingerne, de senere såkaldte Danehoffer, der blev holdt her fra 1200-tallet og indtil 1413, har naturligvis haft stor betydning for byens udvikling.

På trods af Nyborgs store betydning i middelalderen, og i modsætning til mange andre købstæder, fik Nyborg aldrig et kloster. I en del af den ældre litteratur fortælles, at dronning Margrete grundlagde et kloster syd for kirken.⁴⁶ Rigsråd Torben Bille til Svanholm skænkede ifølge et brev af 23. maj 1464 nogle gårde og jorder i Nyborg til »Jomfru Marie brøders orden af Carmels Bjerg« med det formål, at de skulle oprette et kloster på

en af de førnævnte gårde og jorder, som han havde arvet efter Steen Basse.⁴⁷ Det er tvivlsomt, om gaven overhovedet blev effektueret.⁴⁸ Klosteret blev i alt fald ikke oprettet.⁴⁹

Anneksforhold. Det er ikke muligt helt nøje at udrede sogne- og anneksforholdene i og omkring Nyborg, men områdets ældste kirke må være enten Gammelkirken eller Hjulby Kirke, hvis sogne frem til reformationen udgjorde et pastorat, og hvorunder Nyborg Vor Frue Kirke længe må have ligget med status af kapel;⁵⁰ således optræder betegnelsen Vor Frue Kapel i Nyborg 1504 i Dronning Christines hofholdningsregnskaber.⁵¹

1514 fik sognepresten Peder Pedersen 'i Nyborg' dispensation til at besidde 'denne kirke' og annekskirken i Hjulby.⁵² 'Denne kirke' må være

Fig. 10. Prospekt af Nyborg by og fæstning 1754. Kobberstik ved J. J. Bruun. I NM. – *View of Nyborg city and fortress, 1754.*

Gammelkirken, idet den også optræder senere, og i så fald nævnes Nyborg Vor Frue Kirke ikke, fordi den da endnu kun var et kapel uden sogn.

Tilsvarende ses Vor Frue Kirke ikke i de følgende års kilder. 1518 fik Johannes Jespersen præsentation til 'kirken i Nyborg med dens annekser', idet der igen må være tale om Gammelkirken med »annekset« Hjulby og – efter flertalsformen at dømme – mindst endnu et. Det drejer sig efter al sandsynlighed om Vor Frue Kirke, der åbenbart så småt var ved at få anerkendt sognerettigheder.⁵³ Ved Johannes Jespersens død 1523 fik Jakob Knudsen udtrykkeligt præsentation til Nyborg Gammelkirke og Hjulby, mens Vor Frue Kirke stadig ikke rigtig optrådte, åbenbart fordi den endnu havde en underordnet status.⁵⁴ Fulde sognerettigheder synes Nyborg Vor Frue Kirke først at have fået 1528, da den ved Jakob Knudsen's død blev annekteret til Gammelkirken, idet Niels Pedersen fik præsentation også på »Vor Frue Kapel«, dvs. Vor Frue Kirke.⁵⁵

Først efter reformationen, 1555, blev forholdet, som i så mange købstæder, vendt om, så Vor Frue Kirke blev hovedsognet, som menigheden skulle søge til.⁵⁶ Hjulby Kirke blev da nedrevet,⁵⁷ mens Gammelkirken var forsvundet fra kilderne og formodes nedlagt (jf. Gammelkirke, s.d.).

Præster i middelalderen. Der haves kendskab til adskillige præster i tilknytning til Nyborg i middelalderen. Den tidligst kendte er Markvard (Markvardus), der optrådte som vidne i et dokument fra 1398.⁵⁸ Han optrådte igen i et dokument i 1405 i forbindelse med, at noget gods blev skænket til 'den hellige jomfru Marias Kirke, der nu er opført i byen Nyborg' (jf. s. 836).⁵⁹ 1412 nævnes Jens Sjunnesen, provst i Assens og præst i Nyborg.⁶⁰ 27. maj 1442 var præsten Mads Ammundsen medunderskriver på et dokument,⁶¹ og 1466 gav paven sognepræsten ved Vor Frue Kirke i Nyborg, Amund Jensen, tilladelse til at vælge en skriftefader, der kunne give ham plenaraffad.⁶² Hans Svenssen nævnes som præst både 1472 og 1480.⁶³ Peder Hordt udstedte 1490 et brev,⁶⁴ og nævnes endvidere i et dokument sammen med Hans Thomsen, præst og official i Nyborg, i 1491⁶⁵ samt i to dokumenter 1493.⁶⁶ 1514 nævnes sognepræsten i Nyborg Peder Pedersen (jf. ovf.), og i 1518 nævnes Jens Jespersen som Peder Pedersens efterfølger (jf. ovf.),⁶⁷ ligesom han nævnes i to dokumenter 1520.⁶⁸ 1523 fik Joachim Knudsen præsentation til Nyborg gamle kirke og Hjulby efter Jens Jespersens død (jf. ovf.).⁶⁹ Hans efterfølger, Niels Pedersen, nævnes 1528⁵⁵ samt i adskillige dokumenter i de følgende år, og var præst til sin død 1557 (jf. †gravsten nr. 2).⁷⁰

BYEN EFTER REFORMATIONEN

Efter Grevens Fejde, hvor den middelalderlige befæstning havde vist sin utilstrækkelighed, blev et omfattende moderniseringsarbejde sat i gang på såvel Nyborg Slot som på byens befæstning, Christian III udså sig Nyborg som et af landets støttepunkter, og der var endvidere tanker om at gøre Nyborg til residensstad.⁷¹ Som den eneste i det nuværende Danmark blev også selve byen indbefattet i befæstningen, der i årene 1547-57 forsynedes med store jordvolde og rondeller. Ydermere blev et nyt område, en del af den sumpede Svanedam, inddraget i byen og fik navnet Nyenstad, der dog først bebyggedes væsentlig senere. Det påbegyndte fæstningsarbejde blev imidlertid aldrig færdiggjort, idet den nordlige og vestlige del ikke blev forsynet med det planlagte voldanlæg.

Af betydning for byens økonomi var, at Frederik II o. 1560 oprettede et toldsted i Nyborg

for handelstrafikken, som nu også blev tilladt i Storebælt og således skulle betale strømtold.⁷²

Kongen gav o. 1580 byen den plads lige over for slottet, som hans far, Christian III 1537 havde anlagt som turneringsplads, til byens nye torv.⁷³ Ved torvets østside opførtes o. 1585 et nyt rådhus, hvortil kongen skænkede byggematerialer.⁷⁴ Dette danner stadig kernen i det nuværende, men senere flere gange ombyggede, rådhus, og hvori der i øvrigt på bagsiden indgår dele af ældre bygninger.

Under Karl Gustav-krigene 1657-60 havde svenskerne indtaget Nyborg, men blev besejret i Slaget ved Nyborg 14. nov. 1659. Slottet var efterfølgende i en miserabel forfatning.

For at hjælpe byen, som også blev meget ødelagt under Svenskekrigene, skænkede Frederik III den 1661 privilegiet som stabelstad for Fyn, dvs. at varer til og fra øen kun måtte gå over Nyborg.⁷⁵ Privilegierne blev dog kun opretholdt i en relativt kort årrække og mistede efterhånden deres betydning.

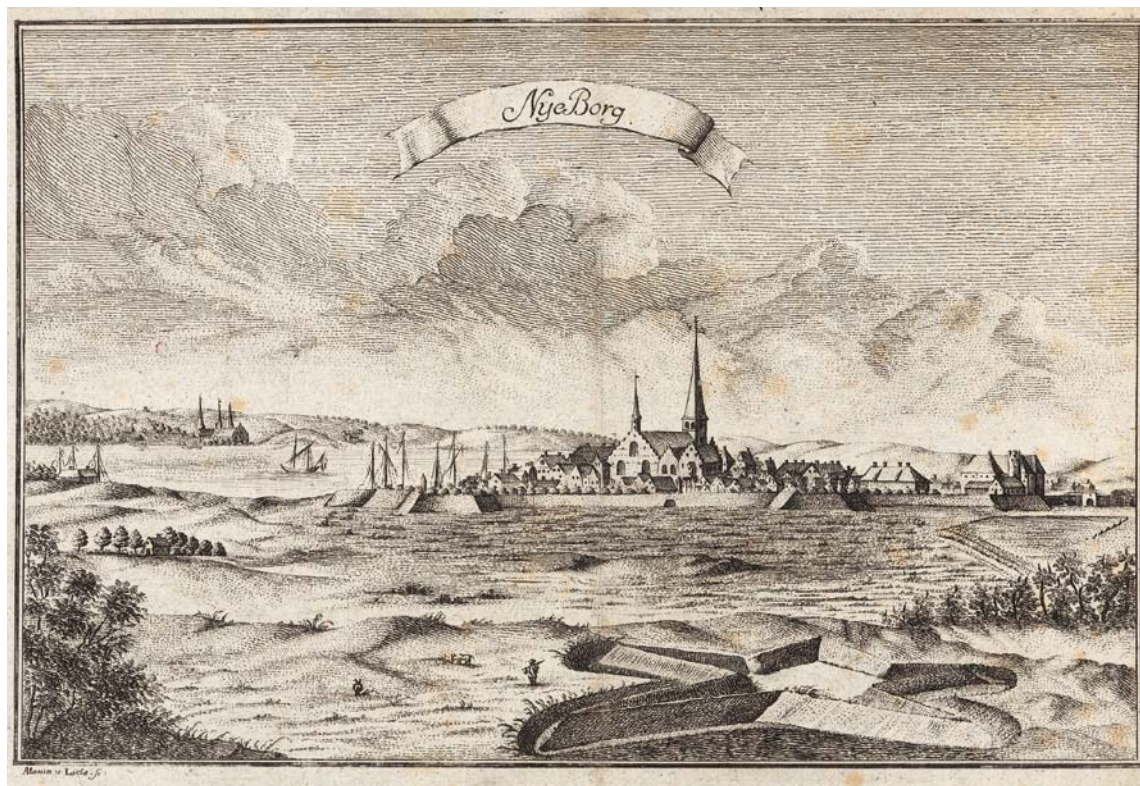

Fig. 11. Prospekt af Nyborg. Efter *DaAtlas* 1767. I NM. – *View of Nyborg, 1767.*

BYEN I NYERE TID

Efter enevældens indførelse 1660 mistede Nyborg Slot sin store betydning, idet det indtil da havde været sæde for Nyborg Len med skiftende lensmænd siddende på slottet. Det blev herefter overladt til militæret, som hermed indledte en ny æra for byen, idet Nyborg blev garnisonsby. De indkaldte soldater boede ikke på en kaserne, men var indlogerede hos byens borgere, hvilket var en betydelig indtægtskilde for byen, indtil garnisonens flytning fra byen 1913.

Først i 1620'erne og især i 1660'erne renoveredes fæstningen som et fuldt udbygget bastionært anlæg, der yderligere moderniseredes i 1700-tallet. Denne form havde den stort set til dens nedlæggelse i 1869. Man begyndte straks herefter at sløjfe dele af voldene for at give den snævre by muligheder for udvidelse, men den lokale veneration fik arbejdet standset, så store dele af fæstningen er stadig bevaret med såvel volde og grave som Landporten fra 1666.⁷⁶

Ud over den ovenfor omtalte brand i 1400-tallet haves kendskab til flere bybrande, herunder én kort før 1641, hvor præstens bolig brændte, og hvor en del af præstekaldets dokumenter blev ødelagt. To store brande hærgede byen i den senere del af 1700-tallet. En brand omkring torvet 1796 ødelagde en del huse syd herfor, og især den seneste storbrand 11. sept. 1797 raserede en meget stor del af byen.⁷⁷ Ca. 140 gårde, dvs. omtrent halvdelen af byen, blev lagt øde. Byen blev dog hurtigt genopbygget, gaderne i det nedbrændte område blev gjort bredere med »knækkede« hushjørner, og en række meget fine, velbevarede nyklassicistiske huse er fra denne periode.⁷⁸

Den middelalderlige bys struktur er velbevaret med stort set intakt gadenet, dog skete der et voldsomt gadegennembrud i 1936, idet Adalgade fra havnen blev ført nordpå i det, der nu er Gammelortv vest for kirken og længere nordpå hedder Baggersgade, hvorved en lang række huse i området blev nedrevet.

Da garnisonen, som havde haft stor økonomisk betydning for mange af byens borgere, 1913 blev flyttet fra byen, fik denne i stedet bl.a. Statsfængslet som erstatning for de tabte arbejdspladser. Ny-

borgs gamle næringsvej, som havde været handel og søfart, havde fortsat stor betydning, men blev nu suppleret af lidt industri, bl.a. et jernstøberi. Nyborgs placering som trafikknudepunkt med jernbane og med færgefart til Sjælland har haft stor betydning for byens nyere udvikling, men dette har naturligvis ændret sig, efter at den faste forbindelse over Storebælt er etableret med jernbaneforbindelsen 1997 og motorvejsbroen 1998.

KIRKER, KAPELLER OG HOSPITAL

Ud over †*Gammelkirken* (s.d.), †*Hjulby Kirke* (s.d.), †*Kapel på Nyborg Slot* (s.d.) og *Vor Frue Kirke* med dens forgænger (s. 835 ff.) blev der i 1604 opført et †*kapel* eller en kirke (s.d.) uden for byen.⁷⁹ Kapellet blev dog allerede 1665 af Frederik III beordret nedrevet igen, da det lå i vejen for fæstningens udbygning.⁸⁰

Hjulby fik 1883 en ny kirke (s.d.). I Nyborg Statsfængsel har der siden opførelsen 1913 været en kirke (s.d.); den nuværende, *Steensgårds Kirke*, som er den femte, er indviet 2004. Den katolske menighed i Nyborg havde fra 1907 et kapel i byen, og i 1928 blev den nuværende kirke, *Stella Maris Kirke*, opført (s.d.). På Hotel Nyborg Strand opførtes i 1913 et mødehus, der 1936 fik en korbygning og blev indviet som kirkesal, †*Hermon* (s.d.).

Der kan have eksisteret et Johannes Døbers Kapel i Nyborg i 1520'erne, idet der i Varberg Kirke i Halland findes en alterkalk, som ifølge indskrift under fodpladen var udført 152.(?) på foranledning af broder Christiern i Antvorskov Kloster til brug i Johannes Døbers Kapel i Nyborg. I *SvK* (181, 81 ff.) argumenteres for, at kalken allerede kan være kommet til Varberg i forbindelse med generobringen af Varberg Slot 1569. Dermed kan klenodiet have været en del af det efterreformatariske konfiskerede kirkegods, og således ikke som ofte fremført et krigsbytte fra Svenskekrigene.⁸¹ En beslægtet *kalk fra †Antvorskov Klosterkirke (*DK Sorø* 616 f.) findes i Nationalmuseet (NM inv.nr. 18172). Om dette kapel var knyttet til kirken eller en anden af byens institutioner, er uvist.

Resen, *Fyn* nævner et hospital, »Byens hospital er lille og ligner andre mindre byers«, men der haves ikke yderligere oplysninger om dette.⁸²

KIRKEGÅRDE

Der har i den tidlige middelalder været en kirkegård ved Gammelkirken (s.d.). Efter at der i den senere by var anlagt en kirke, blev der sandsynligvis også her anlagt en kirkegård, der imidlertid ikke var ret stor (jf. s. 845).

En ny kirkegård ved Kronprinsensgade, benævnt Assistskirkegården (nu Nyborg Kirkegård), blev

1816 anlagt som en udvidelse mod syd af den i alt fald fra 1600-tallet kendte kirkegård,⁷⁷ og 1928 blev endnu en kirkegård anlagt i den nordlige udkant af byen langs Odense Landevej (nu Nyborg Assistskirkegård).

Ved nedlæggelse af gasrør i Torvegade tæt på dens udløb i NørreVoldgade fandtes 1956 et skelet i ca. 1 m's dybde.⁸³ Der haves ikke oplysninger om nogen kirkegård i området.

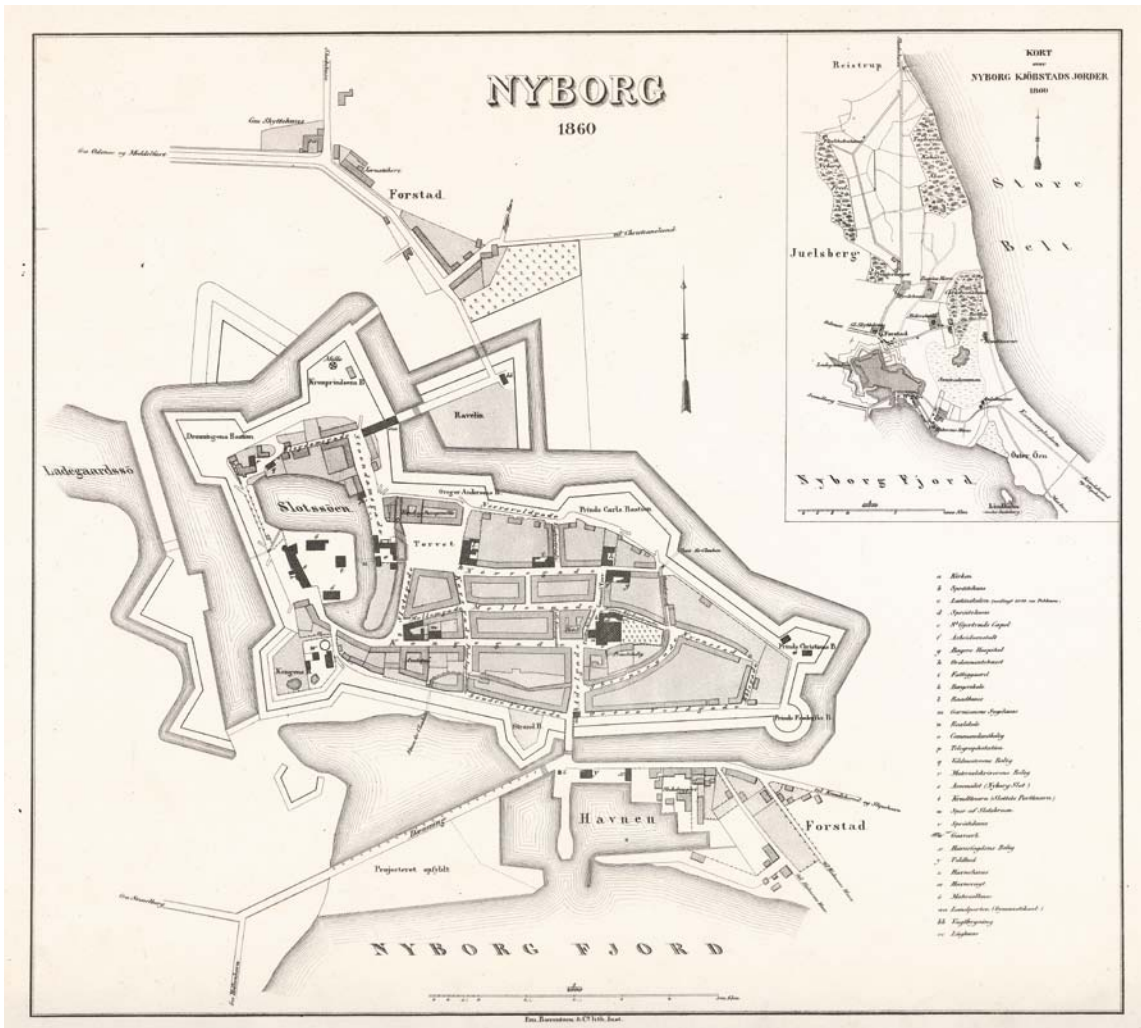

Fig. 12. Kort over Nyborg, 1860. 1:10.000. Trap, 1. udg. – Map of Nyborg, 1860.

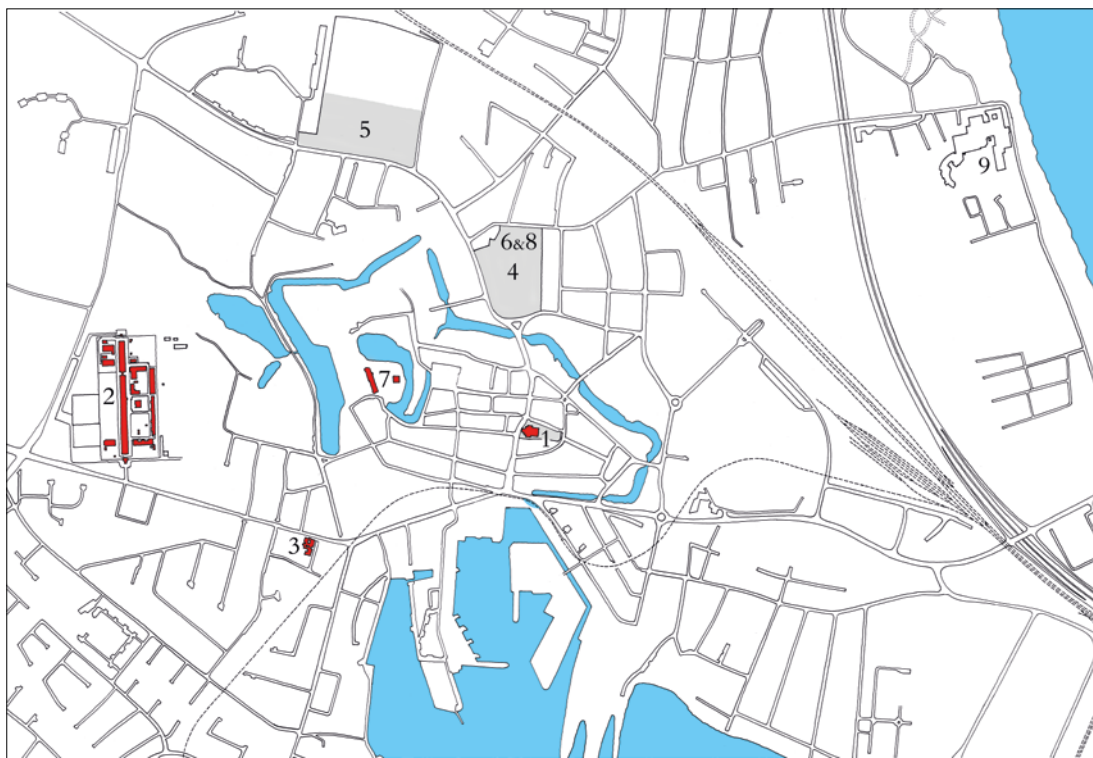

Fig. 13. Oversigtskort over Nyborg. 1:20.000. 1. Vor Frue Kirke. 2. Steensgårds Kirke. 3. Stella Maris Kirke. 4. Nyborg Kirkegård (tidl. Assistenskirkegården eller Gl. Kirkegård). 5. Nyborg Assistenskirkegård (tidl. Ny Kirkegård). 6. †Gammelkirken. 7. †Kapel på Nyborg Slot. 8. †Kapel. 9. Hermon, †kirkesal på Hotel Nyborg Strand. Tegnet af Merete Rude 2014 og redigeret af Mogens Vedsø 2015, på grundlag af kort fra Nyborg Kommune, udarbejdet af Geofyn. – *Map of Nyborg*. 1. Church of Our Lady. 2. Steensgårds Church. 3. Stella Maris Church. 4. Nyborg Cemetery (formerly Assistenskirkegården or the 'Old Churchyard'). 5. Nyborg Assistenskirkegård (formerly the 'New Churchyard'). 6. †Gammelkirken ('The Old Church'). 7. †Chapel at Nyborg Castle. 8. †Chapel. 9. 'Hermon', †church hall at Hotel Nyborg Strand.

NOTER

¹ Redaktion ved Kirstin Eliassen. Revision af latinske oversættelser ved Peter Zeeberg. Oversættelse til engelsk ved James Manley. Korrektur ved Jørgen Lethan. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet januar 2015.

Om byens historie generelt se: *F. E. Crones Samlinger til Nyborgs Historie*. Upubliceret manuskript i Nyborg Lokalhistoriske Arkiv (Crone, *Samlinger*); Ernst Petersen, *Bogen om Nyborg* (3. udg.), Nyborg 1923 (*Petersen*); T. Løgstrup, *Nyborg Kirke*, Nyborg 1923 (*Løgstrup*); Johannes Hoirup, *Nyborg. Danehoffernes by. Danmarks gamle hovedstad*, Nyborg 1950; Preben Hahn-Thomsen, *Nyborg i 800 år*, I-II, Nyborg 1971 (*Nyborg i 800 år I-II*); Aage Fasmer Blomberg, *Fyns vilkår under svenskekrigene 1657-1660*, Odense 1973; Henning Henningsen, *Nyborg da voldene stod*, Nyborg 1981; Knud Hornbeck, Knud Haugaard, Jens Christian Hedegaard Kristiansen og Axel Rechnagel, *Træk af Nyborg Vor*

Frue Kirkes historie 1388-1988, Nyborg 1988 (Vor Frue Kirke 1388-1988).

² Mogens Bo Henriksen, »Er Hjulby Nyborgs forgænger?«, *FyMi* 2002, 155-85; samme, »På vejen til Nyborg«, *Nyborg – før & nu* 2003, 7-26.

³ *PræsteindbWorm* 131 f.; *SuhmSaml I*, 1, 73 f.; *DaAtlas VI*, 756; *DaStedn* 13, 19.

⁴ Crone, *Samlinger*; Otto Norn, *Nyborg Slot*, Kbh. 1950, 3; *Petersen* 5; *Nyborg i 800 år I*, 18 og 25 ff.

⁵ Østfyns Museer, j.nr. ØFM499 (Odens Bys Museer, j.nr. OBM5557) Gammelborg, Vindinge sogn, Vindinge herred, tidl. Svendborg amt. Sted nr. 09.06.17. Sb.nr. 90. Anlægget – med en cirkelformet spidsgrav – var lokaliseret ved en lille undersøgelse ved Fyns Stiftsmuseum i 1982, j. nr. FSM 5557.

⁶ Stednavnet Arnakke optræder hos Saxo, 13, 4, 2, se *Saxo Grammaticus*, Karsten Friis-Jensen og Peter Zeeberg (udg.), Kbh. 2005, 100 f. Det er dog ikke sikkert stedfæstet til Nyborg; *Nyborg i 800 år I*, 20 ff.

⁷ *DiplDan* 1, III, nr. 189.

- ⁸ *DiplDan* 1, III, nr. 89 og 111.
- ⁹ Bl.a.: *DaAtlas* III, 519; *HofmFund* V, 417; Aage Rousell, *Danmarks Middelalderborger*, Kbh. 1942, 53; *Norn* 1950 (note 4), 3; samme i *Danske Slotte og Herregårde*, 7, Kbh. 1965, 7 ff.; Niels Skyum-Nielsen, *Kvinde og Slave*, Kbh. 1971, 160; Vilh. La Cour, *Danske Borganlæg til midten af det trettende århundrede*, Kbh. 1972, 158 ff.; *Nyborg i 800 år* I, 32 ff.; Janus Møller Jensen, »Kongeborg, danehof og residensstad«, *Nyborg Slot. Kongeborg, fæstning og museum*, Nyborg 2011, 13 ff.
- ¹⁰ *Saxo Grammaticus* (note 6) 9 ff. Saxo anvender betegnelsen »urbs«, som sædvanligvis opfattes som en befæstet by.
- ¹¹ Arild Huitfeldt, *Danmarks Riges Krønike. Fra kong Dan indtil Knud VI*, 1603, 9 (2. udg.), Kbh. 1978, 233.
- ¹² *Repert* 1, IV, 128 ff.
- ¹³ Kirstin Eliassen, »Blev Nyborg grundlagt af Knud Prislavsen?«, *Nyborg – før & nu* 2007, 9-21; sml. Francis Becket, *Danmarks Kunst* II, 83.
- ¹⁴ *DiplDan* 2, III, nr. 95.
- ¹⁵ Bl.a. *Jacob Madsen* 89; *DaAtlas* VI, 774 og III, 529; således omtales stolesteder, som »Sprogø kvinder bruger«, 1656, jf. LAFyn. *Kirkeinspektionsarkivet*. Nyborg Kirkes regnskaber.
- ¹⁶ Optræder hos Pontoppidan som Kongensgade, jf. *DaAtlas* III, 522. Muligvis optræder betegnelsen Kongensgade allerede 1464, idet »Jtt widnne aff Nyborg bytinggh indhollandisz enn deel aff Korsør brødre (note ved teksten: korsbrødre?) dieris gaardt forthe war bleffuen vldagdt at foruie Kongenns gade der vdj byenn med«. Registratur over Antvorskov Klosters Breve, i *ÆldDaArkReg* IV, 227.
- ¹⁷ Kultorget eller Gammel Torv fra Kirken til Nørregade. *DaAtlas* VI, 762.
- ¹⁸ *DiplDan* 2, IV, nr. 83; KB. NKS 736K. 4°. Den første Part af Det rennoverede Nyborg Stads Spejl.
- ¹⁹ Efter senere undersøgelser er denne dog kun et privatarbejde, en dansk redaktion af den latinske Ribe-ret, men har utvivlsomt været anset for ægte og efterlevet, jf. *Tiag* 5. udg., 13, 627.
- ²⁰ *DiplDan* 2, V, nr. 29.
- ²¹ *DiplDan* 2, V, nr. 30.
- ²² *Repert* 2, nr. 1002; *DiplDan* 2, VIII, nr. 263.
- ²³ *Repert* 1, nr. 5120.
- ²⁴ *Repert* 1, nr. 5523 og 5575.
- ²⁵ *Repert* 1, nr. 7631.
- ²⁶ *Repert* 1, nr. 7675.
- ²⁷ *Repert* 1, nr. 7917.
- ²⁸ *Repert* 2, nr. 703 og 5475; *SuhmSaml* II, 2, 15.
- ²⁹ Ebbe Nyborg, »Kirke og sogn i højmiddelalderens by«, *Middelalderbyen. Danske Bystudier* 1, Aarhus 2004, 114 ff. samt 140 f.; Anders Andrén, *Den urbana scenen. Stader och samhälle i det medeltida Danmark*, Malmø 1985, 26 f.
- ³⁰ Bl.a. Østfyns Museer, j.nr. NOM 5231, j.nr. NOM 6229 og j.nr. NOM 6265 samt Odense Bys Museer, j.nr. OBM 7748 og j.nr. OBM 3181.
- ³¹ *Repert* 1, nr. 6073, 6546, 6813 og 7633.
- ³² Bl.a. Nyborg Museum, j.nr. NOM 6185 og NOM 6197.
- ³³ Bjørn Westerbeek Dahl, *Vor kongelige fæstning Nyborg*, Kolding 1995, 12-13.
- ³⁴ *DaAtlas* VI, 765 f.
- ³⁵ *DaAtlas* VI, 753.
- ³⁶ KB. *Kallske saml* 377. 4°.
- ³⁷ *DaAtlas* VI, 750 f.
- ³⁸ *HofmFund* V, 429 f.: »Vi Hans med Guds Naade ... Giøre alle vitterligt, at Vi have af Vor synderlig Gunst og Naade giort et magelag og Mageskifte til ævig Tiid, med Sogne-Præsten og Kirke-Værgerne til Gamle Kirke uden Nyborg Bye liggende, som er Hr. Peder Pedersen, Hans Nielsen, Vor Borgemester i Nyborg, og Biörn Schou, Raadmand der sammesteds, udi saa Maader at de paa fornevnte Gamle Kirkes Vegne skulle have af Os til Magelag til fornevnte Kirke ti Stykker Vor og Kronens Jord, store og smaa, liggendes i Nørre Mark, Norden Sproe-Tofte, og vender paa Tvigaden, med hvis Eng dertil med Rette liggendes er, til Forslæt for fornævnte Agre, og derfor skulle vi paa Kronens Vegne have af dem forskrevne gamle Kirkes Jord, som kaldes Helletofte, med hvis Eng dertil ligger, eftersom nu indgiærdet er, til Nyborg-Slots Ladegaard ...«.
- ³⁹ *Løgstrup* 6; *Nyborg i 800 år* I, 30. Der er endvidere her navngivet en vej – og en moderne bebyggelse – Helletoften.
- ⁴⁰ Odense Bys Museer, j.nr. OBM 9773.
- ⁴¹ *Præsteindb Worm* II, 132.
- ⁴² Resen, *Fyn*, eksempelvis s. 138, note 189, og s. 255, note 442. Hvorvidt det betyder, at den del af manuskriptet skulle være blandt det, der er gået tabt, vides ikke.
- ⁴³ Casper Paludan-Müller, *Grevens Feide* I, Kbh. 1853, 436 ff.
- ⁴⁴ *Løgstrup* 4; *Nyborg i 800 år* I, 142 ff.; *Westerbeek Dahl* (note 33) 12.
- ⁴⁵ *DK Århus* 5348 ff.; *DK Holbæk* 3013 ff.; *KultHistLeks* 8, 246 ff. (opslagsord: kapel); *Nyborg* (note 29) 140 f. samt *Andrén* (note 29) 12 ff., 49 f. og 213.
- ⁴⁶ »Loed ochsaa dronningh Margrete bygge it closter sønden ved kircken, som kaldis Kaarßbrødregaard, thi de brødre der bare it blaet korß paa deris wenstre bryst«; *Præsteindb Worm* 133; *SuhmSaml* I, 1, 73.
- ⁴⁷ *Repert* 2, nr. 1750.
- ⁴⁸ Jf. note 47. Der er en påskrift med Bent Billes (Torben Billes søn) hånd: »Breff po te gardhe, ssom [myn] ffadher gaff till Vor ff[rwu] closter i Helsingør, som [ligger] udhi Nyburg«, så måske er donationen aldrig effektueret.
- ⁴⁹ Vilh. Lorenzen, *De danske karmelitterklostres Bygningshistorie*, Kbh. 1924, 23.
- ⁵⁰ Jf. forholdene omkring andre købstæder, se *Nyborg* (note 29) 140 f. At forholdene har været komplicerede, fremgår også af den eftermiddelalderlige litteratur, se f.eks. *DaAtlas* VI, 765 og *SuhmSaml* I, 1, 73.

⁵¹ *Dronning Christines hofholdningsregnskaber*, William Christensen (udg.), Kbh. 1904, 80.

⁵² *ActaPont* VI, nr. 63.

⁵³ *SuhmSaml* II, 2, 31 (Kong Chr. II's åbne breve, Fyn angående).

⁵⁴ *SuhmSaml* II, 2, 57. Der omtales samme år en Vor Frue Kapels gård i Nyborg, *Frederik I.s Registranter* 12. august 1523.

⁵⁵ *Frederik I.s Registranter* 7. august 1528.

⁵⁶ *DaKirkelove* I, 404 f. og 401.

⁵⁷ *HofmFund* V, 418.

⁵⁸ Kr. Erslev, *Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen*, II, 462 (14. okt. 1398).

⁵⁹ *DiplDan* 4, IX, nr. 222.

⁶⁰ *ÆldDaArkReg* V, 1094.

⁶¹ *Repert* 2, nr. 7246.

⁶² *ActaPont* III, nr. 2382.

⁶³ *ÆldDaArkReg* V, 1094 f. og 1096. Se også Preben Hahn-Thomsen, »Hans Svensen. Nyborgpræsten, der endte som birgittinermunk«, *FyÅrb* 1975, 7-17.

⁶⁴ *ÆldDaArkReg* V, 1056.

⁶⁵ *HofmFund* V, 426-28.

⁶⁶ *ÆldDaArkReg* V, 1096-97.

⁶⁷ *SuhmSaml* II, 2, 31.

⁶⁸ *ÆldDaArkReg* V, 1097.

⁶⁹ *Regesta Diplomatica Historiae Danicae* I, 7152 (17. jan. 1523) (også *SuhmSaml* II, 2, 57).

⁷⁰ *ÆldDaArkReg* V, 1098; *Rørdam, Monumenta* 2, 2, 1887, 547 f. (uddrag af Cornelius Hamsforts historiske optegnelser, kirkeværger i Nyborg); *ÆldDaArkReg* V, 1092 ff.; *Frederik I.s Registranter* 175; *DaKirkelove* I, 404 f.

⁷¹ Senest behandlet af Ulrik Eskekilde Nissen, »Speculum regale – middelalderens turneringspladser og Nyborg som iscenesat residensstad«, *Nyborg – før & nu 2013*, Nyborg, 2014, 28 ff.

⁷² *KancBrevb* 2. marts 1563; Resen, *Fyn* 200 og 207 f.; *DaAtlas* III, 524; VI, 754 f; *Nyborg i 800 år* I, 159.

⁷³ Crone, *Samlinger* A, 40, med henvisning til Vedel Simonsen; *PræsteindbWorm* 138: »Paa det sted, som nu

er thorffuet, laa nogle smaa huße, for dem gaff kongh. maytts. kunde hafue ret for slottet en thorneringplatz«; *SuhmSaml* I, 1, 74; *Nyborg i 800 år* I, 148; if. *KancBrevb* 21. juni 1551 fik Mikkel Brockenhuus for sin gård og grund, som kongen havde udlagt til et nyt marked, i stedet en gård i Nørregade i Nyborg, kaldet den store Kalentegård (jf. s. 842).

⁷⁴ *KancBrevb* 21. september 1585.

⁷⁵ KB. GKS 3171. 4°. Frederik III Privilegium for Nyborg. 1661; Resen, *Fyn* 203; *DaAtlas* VI, 755.

⁷⁶ *Westerbeek Dahl* (note 33) 154 ff.

⁷⁷ LAFyn. *Kirkeinspektionsarkivet*. Nyborg Kirkes regnskaber.

⁷⁸ En kort beskrivelse findes i: L. M. Wedel, *Indenlandske Rejse igennem de betydeligste og skjønneste Egne af de danske Provindser* 1, Kbh. 1803, 23 ff.

⁷⁹ *SuhmSaml* I, 1, 73.

⁸⁰ *HofmFund* V, 445; og RA. *DaKanc*. C12. Fynske og smålandske tegnelser (20. nov. 1665).

⁸¹ *Nyborg i 800 år* I, 110 f.; *Vor Frue Kirke 1388-1988* 16; jf. også *Fynsk kirkesølv* 20 f. og 50 f.

⁸² Resen, *Fyn* 202.

⁸³ Ifølge en notits med tilhørende fotografi i *Nyborg Socialdemokrat* 30. aug. 1956 skulle der dagen før ved et gasledningsarbejde i Torvegade ud for ejendommen nr. 2 være fundet et skelet i ca. 1 m's dybde. I Nyborg Lokalhistoriske Arkiv, Sag A 6344, ligger en afskrift af en skrivelse af 31. aug. s.å. med tilhørende skitse, som formanden for Turistforeningen for Nyborg og Omegn, skoleinspektør J. Høirup, sammen med et fotografi og avisudklip havde stilet til Nationalmuseet. Ifølge Høirup, som besøgtede fundet, var der gravet en rende igennem hele gaden, uden at der havde været spor af andet end dette ene skelet. Det har ikke været muligt at finde sagen i NM. Sådanne tilsyneladende »profane« grave, hvor den gravlagte er placeret uden for en eksisterende kirkegård, er behandlet af bl.a. Peter Carelli, »"Profana gravar" i medeltidens Lund«, *hikuin* 27, 2000, 77-90.

THE CHURCHES IN NYBORG

Nyborg lies protected by the peninsula Østero on the east coast of the island of Funen, where the Great Belt is narrowest. Ever since prehistoric times this has been an important crossing point and in the hinterland several archaeological finds show that there has been a high concentration of trade and crafts there. The crossing over the Great Belt is still important, inasmuch as since 1997 a regular railway connection, and since 1998 a motorway bridge, have linked Funen with Zealand.

The place-name Nyborg, the last part of which simply means ‘castle’, refers to the city’s castle of the same name. Whether the first element should be understood to mean this was a ‘new’ castle succeeding an old castle at the site or a different castle, for example Gammelborg (Old Castle) at Vindinge, has not been clarified.

The name Nyborg appears for the first time in a document from 1193, in which King Knud VI affirms the privileges of the Odense Skt. Knud Monastery. Similar charters are known from 1180 and 1183, when they were signed at Hjulby, where the King had a manor. Nyborg as a Royal castle is thus presumed to have been established between 1183 and 1193.

Nyborg is mentioned in most historical works as one of the defensive works of Valdemar the Great, with the purpose – together with the tower on the island of Sprogø and Tårnborgh at Korsør – of safeguarding the Great Belt and affording protection against the Wends, with whom Valdemar was at war.

Nyborg Castle, the presence of the King, and the many important meetings, including the national assemblies, the later so-called *Danehof-fer*, which were held there from the 1200s until 1413, were of course of great importance to the development of the city. At Nyborg Castle there was a †chapel.

When the city was founded is difficult to determine, but it is thought to have been one of the new city foundations of the 13th century. Archaeological investigations in the present-day

city have demonstrated buildings dating back to the 1300s and possibly also to the 1200s. The fortification of the town is at all events known from the 1400s, as the moat and planks of the city are mentioned then.

In the Early Middle Ages the city presumably extended over a larger area than later, when it was fortified. Outside the fortified High Medieval city there is a church, †Gammelkirken (Old Church). This church maintained its status as the parent church after the High Medieval city had acquired its church, and even after the latter’s successor, Vor Frue Kirke (the Church of Our Lady), was built in the last quarter of the fourteenth century, inasmuch as the sources also regularly call the last of these a ‘chapel’. The Old Church was moreover the parent church of †Hjulby Church outside the city. The latter was closed down in 1555.

The medieval city was oriented with east-west-running main streets linked by north-south-running transverse streets. The street network has to a great extent been preserved. The medieval market place of the city lay north west of the church (the present Gammeltorv – Old Market – is west of the church) until c. 1580, when King Frederik II granted the city the square directly opposite the castle, which his father, Christian III, had established as a tiltyard, as its new market place.

As a result of a misreading of a document from 1505, which mentions certain lands belonging to Gammelkirken outside the city, this church has been mistakenly located in the older literature, since it is the lands, not the church, that are mentioned in the document as being at Helletofte. The church was just outside the later ‘Land Gate’. Its churchyard was still in use after the closure of the church shortly after the Reformation, and in the churchyard in 1604 a †chapel was built which, because of the expansion of the fortifications, was demolished again as early as 1665. The churchyard with its extensions is still in use as Nyborg Cemetery (formerly Gammel Kirkegård or Assistenskirkegården). The churchyard around

the Church of Our Lady was originally – before an expansion to almost twice the size in 1744 – very small, so there would still have been a need for the churchyard outside the city.

Despite the great importance of Nyborg in the Middle Ages, unlike many other royal boroughs, it never had a monastery.

After the civil war of 1534–36, when the medieval fortress had demonstrated its inadequacy, a major modernization effort was initiated at both Nyborg Castle and the city fortifications. King Christian III singled out Nyborg as one of the country's strongpoints, and there were even ideas of making Nyborg a royal seat. The city is the only one in present-day Denmark to have been incorporated within the fortifications, which were furnished in 1547–57 with large ramparts and roundels. Importantly for the economy of the city, around 1560 Frederik II established a custom house in Nyborg for merchant shipping, which was now also permitted in the Great Belt and thus had to pay 'Belt dues'.

During the Karl Gustav Wars of 1657–60 the Swedes had occupied Nyborg, but were defeated at the Battle of Nyborg on 14 November 1659. After this the castle was in a wretched condition.

Not until the 1620s, and especially in the 1660s, was the fortress renovated as a fully bastioned complex, which was further modernized in the eighteenth century.

With the advent of Absolutism in 1660 Nyborg Castle lost its great significance – until then it had been the Nyborg provincial seat. After this it was transferred to the military and Nyborg be-

came a garrison town, which it remained until the departure of the garrison from the city in 1913.

The fortress was shut down in 1869; the demolition of parts of the ramparts was begun immediately afterwards to give the narrow town room for expansion, but local veneration for the castle was able to put a stop to the work. Large parts of the fortress are thus still preserved with ramparts, bastions and moats as well as the Land Gate from 1666.

Nyborg has also been ravaged by a number of fires. We have knowledge of one in the 1400s, after which the city was granted tax exemption for 40 years. In 1641 part of the city burned down, as it also did in 1796. The latest major fire, on 11 September 1797, levelled much of the city. About 140 houses, that is around half of the city, were devastated. However, the city was quickly rebuilt, the streets in the burnt-down area were widened, and a number of very fine Neoclassicist houses are from this period.

In more recent times further churches have been built. In 1883 Hjulby was given a new church. In the Nyborg State Prison there has been a church since it was built in 1913; the present Steensgårds Church, which is the fifth, was consecrated in 2004. From 1907 on the Catholic community in Nyborg had a chapel in the city, and in 1928 the present Stella Maris Church was built. At Hotel Nyborg Strand a meeting-house 'Hermon' was built in 1913. In 1936 a chancel was added and the building was consecrated as a church.